

Lectură și evoluție sau superputerea lecturii

Vera OSOIANU

Rezumat:

Întreaga evoluție a dezvoltării umane se bazează pe cunoaștere la care se ajunge, în primul rând, prin învățare și studiu, respectiv prin lectură. Indiferent dacă este vorba de lectura motivațională, de plăcere, de informare sau oricare alt tip, lectura este trampinul care mișcă persoana pe spirală pe toată întinderea vieții. Deschizând orizonturile cunoașterii, lectura este temelia pe care poți construi orice.

Cuvinte-cheie:

utilizatori, alfabetizare, lectură.

Abstract:

The evolution of human progress is based on knowledge that is reached, first of all, through learning and study, and, respectively, through reading. Whether this is a motivational reading, or for pleasure, for information or of any other type, reading is the tramping that moves the person in a spiral throughout all his life. By opening the horizons of knowledge, reading is our foundation on which we can build everything.

Keywords:

users, readers, literacy, reading.

Întreaga evoluție a dezvoltării umane se bazează pe cunoaștere, la care se ajunge, în primul rând, prin învățare și studiu, respectiv prin lectură. Indiferent dacă este vorba de lectura motivațională, de plăcere, de informare sau oricare alt tip, lectura este trampingul care mișcă persoana pe spirală pe toată întinderea vieții. Deschizând orizonturile cunoașterii, lectura este temelia pe care poți construi orice.

Yuval Noah Harari, autorul renumitei trilogii care a bulversat lumea cititoare în ultimii ani, consideră: „Astăzi, principala sursă de avere este cunoașterea”. Dacă, potrivit viziunii tradiționale asupra lumii, până nu demult se considerau esențiale două tipuri de resurse: materia primă și energia, în realitate, resursele importante sunt trei: materia primă, energia și cunoașterea. Yuval Noah Harari este cel mai elocvent exemplu în ceea ce înseamnă lectura pentru cunoașterea trecutului și precizarea viitorului. Pentru a scrie lucrarea *Sapiens: Scurtă istorie a omenirii*, el a consultat 226 de izvoare; pentru *Homo deus: Scurtă istorie a viitorului* – 218 izvoare și pentru *21 de lecții pentru secolul XXI* – 135 de izvoare. În total, autorul a consultat 579 de publicații în format tradițional și online, pentru a pune în fața cititorului niște lucrări științifice, pe care le citești ca pe romane SF.

Dorian Furtună, în *Homo Aggressivus* (Chișinău, 2015), prezintă la capitolul *Bibliografie* 1 366 de publicații. Aceasta este o dovada că nu poți face o cercetare serioasă și nu poți genera cunoștințe în afara actului lecturii.

Deosebit de important este rolul lecturii în alfabetizare, în organizarea unui mod sănătos de viață și atingerea unui nivel acceptabil de bunăstare. Potrivit UNESCO, un copil născut de o mamă care știe să citească are cu 50% mai multe șanse să supraviețuiască după vârsta de 5 ani decât unul a cărui mamă este analfabetă. Conștientizarea acestui lucru este deosebit de importantă pentru că, deși în rândul tinerilor nivelul educației femeilor a crescut rapid în ultimii ani, totuși, din cinci tineri care nu știu să scrie și să citească, trei sunt femei.

Studiile demonstrează clar importanța competențelor de lectură în combaterea sărăciei. Potrivit datelor furnizate de UNESCO, 750 de milioane de adulți din întreaga lume, dintre care două treimi sunt femei, nu posedă

abilitățile de bază de lectură și scris, aceasta în timp ce în societatea modernă, puține sunt carierele în care te poți afirma fără a ști să citești. Fundația pentru Alfabetizare Mondială (*World Literacy Foundation*) consideră că, dacă toți copiii care provin din țări sărace ar termina școala, știind să scrie și să citească, 171 de milioane de oameni ar putea scăpa de sărăcie. Potrivit aceleiași surse, persoanele care nu știu să scrie și să citească câștigă cu 30-42% mai puțin decât cele instruite.

Toate marile personalități ale lumii au elogiat lectura ca act principal care le-a permis să ajungă pe culmile Olimpului. Nu sunt departe de actul lecturii nici cele mai influente, bogate și prospere persoane ale lumii. Studii serioase demonstrează că oamenii prosperi ai lumii au un lucru foarte important în comun – le place să citească.

Dacă încercăm să explicăm nivelul de dezvoltare, reușitele și rezultatele unor țări, contribuția lor la dezvoltarea general umană, va trebui să desfacem firul până a ajunge la atitudinea și investiția în cultură, implicit în biblioteci. Analiza cifrelor de pe Harta Bibliotecilor Lumii ne permite să aruncăm o privire asupra corelației dintre numărul bibliotecilor și ratele de alfabetizare pentru adulți (date preluate de la Banca Mondială).

Numărul de biblioteci și numărul de publicații păstrate în colecții se află și printre criteriile de determinare a nivelului de cultură a unei țări. În întreaga lume, numărul mai mare de biblioteci publice tinde să fie asociat cu rate mai mari de alfabetizare.

Cum se răsfrâng investițiile în cultură asupra rezultatelor unei țări în varii domenii? Conform unui studiu recent, SUA are 375 de premianți Nobel, pe locul doi este Marea Britanie cu 129, locul trei – Germania cu 108, locul patru – Franța cu 69.

Aceste realizări pot fi raportate la situația bibliotecilor din aceste țări. Potrivit unui sondaj recent Gallup 2019 (primul sondaj de acest fel a fost realizat în 2001), vizitarea bibliotecii rămâne de departe cea mai frecventă activitate culturală a americanilor. Media de 10,5 vizite la bibliotecă a adulților din SUA în anul 2019 depășește participarea lor la alte opt activități de agrement. De exemplu, americanii participă la concerte, evenimente teatrale și vizitează

parcuri naționale sau istorice de aproximativ patru ori pe an. În 2019, mai mulți americani au mers la bibliotecă decât la cinema. Atitudinea americanilor față de biblioteci este bine cunoscută. Fostul lider de la Casa Albă, George Bush junior, afirma că rolul de lider mondial în dezvoltarea economică a SUA se datorează și unui sistem foarte bine pus la punct de biblioteci publice. „Bibliotecile sunt pentru americani o religie”, afirma și James H. Billington, fostul director al Bibliotecii Congresului.

În Anglia se fac presiuni enorme din partea populației de a păstra bibliotecile în formula bine cunoscută, la încercările unora de a reduce biblioteci, bibliotecari, ore de funcționare. Sondajele arată că și cetățenii care nu utilizează bibliotecile sunt împotriva închiderii acestora de către unii decidenți locali și consideră că biblioteca trebuie să fie acolo unde-i este locul, pentru momentul când va fi nevoie de serviciile ei. Iar cel mai frumos elogiu bibliotecii l-a dat lumii bibliotecare britanicul Neil Gaiman în articolul „De ce viitorul nostru depinde de biblioteci, lectură și fantezie”.

În Germania, ca semn de apreciere a importanței lecturii, președintele țării este, ca regulă, președintele de onoare al Fundației Pro Lectură.

Franța, leagănul culturii europene, are o atitudine aparte față de limbă, lectură, cultură. Cea de-a 4-a ediție, 2020, a *Noapții Lecturii* în Franța, organizată de Ministerul Culturii al Franței în parteneriat cu biblioteci, librării, arhive și muzee, Institutul Francez al Cărții și Alianța Franceză, a întrunit aproximativ 650 000 de participanți la peste 6 000 de evenimente gratuite, organizate pretutindeni în țară. Este vorba despre peste 200 000 de oameni în plus, comparativ cu anul 2019, și cu cei 450 000 de participanți la nivel mondial.

Această a patra ediție a *Noapții Lecturii* și-a ținut toate promisiunile. Popularitatea din ce în ce mai mare în rândurile publicului este o mare încurajare de a continua acțiunea în favoarea literaturii și a lecturii.

Un proverb frecvent vehiculat în spațiul nostru spune: „Ai carte, ai parte”. Să vedem cum și în ce fel secretul succesului poate depinde de lectură.

Harry S. Truman, al 33-lea președinte al SUA, a lăsat posterității un gând care nu poate fi combătut (poate cu mici excepții): „Nu toți cititorii sunt li-

deri, dar toți liderii sunt cititori”. De ce un lider, indiferent dacă este lider politic sau în alt domeniu, trebuie să citească? Putem invoca multe argumente și niciunul nu poate fi combătut, pentru că:

- A. *Lectura extinde orizonturile;*
- B. *Lectura îți oferă idei inovatoare;*
- C. *Cărțile și ideile sunt începuturile conversației;*
- D. *Lectura ne oferă perspectivă;*
- E. *Lectura ne face gânditori și facilitatori;*
- F. *Lectura ne face comunicatori mai buni;*
- G. *Lectura ne provoacă.*

Șirul poate continua.

Același Harry S. Truman mărturisea, cu mulți ani în urmă, că îi place să citească atât pentru că este plăcut, cât și pentru că lectura joacă un rol esențial în a-l ajuta să devină un lider mai bun. „În mod normal”, spunea el, „consum cel puțin două cărți pe lună, în mare parte sub formă de cărți audio prin Audible.com. De obicei, sunt în mijlocul a trei sau patru cărți, astfel încât să pot alege ceea ce simt în orice moment, cum ar fi o carte religioasă pentru duminică, o carte de ficțiune pentru când vreau să mă relaxez și una sau două cărți non-ficțiuni pentru când sunt motivat să învăț.” O dovadă în plus că „A citi înseamnă a învăța”. De aceeași părere este și criticul și istoricul literar, Nicolae Manolescu.

Investitorul american Charlie Munger, la vârsta de 84 de ani, dezvăluia în fața unei audiențe de studenți la Drept secretul succesului său: „Văd în mod constant oameni care au succes în viață și nu sunt neapărat cei mai deștepți, uneori nici măcar cei mai harnici, dar ei sunt mașini de învățare. Ei merg la culcare în fiecare noapte un pic mai înțelepți decât au fost atunci când au adormit cu o noapte în urmă”.

Un alt investitor american, Warren Buffett, citea, la începutul carierei sale, între 600-1 000 de pagini într-o singură zi. Sfatul său pentru toată lumea este: „Indiferent în ce stadiu vă aflați în viață, învățați și veți reuși”.

Antreprenorul în domeniul tehnologiei Elon Musk a învățat cum să construiască rachete citind. Bill Gates, unul dintre cei mai bogați oameni din

lume și un veritabil pasionat de literatură pe tot parcursul vieții, citește aproximativ 50 de cărți pe an.

Interesantă este inițiativa lui Mark Zuckerberg, care invită oamenii din întreaga lume să i se alăture în încercarea de a citi o carte la fiecare două săptămâni.

Amintim în acest context și de compatriotul nostru, antreprenorul de succes Ion Sturza, care într-o postare de pe Facebook, din 2 decembrie 2019, descria cum arată o zi din viața sa, inclusiv locul lecturii: „Acasă prefer să citesc. Am pe masa de citit cel puțin trei cărți și multe materiale auxiliare, enciclopedii, istorie, memorii, business. Autori? Cei autentici, nu cei care scriu cărți, citându-i pe alții. Aș dori mai multă ficțiune, dar...”. Evident că este vorba de timp, deși tot pe FB, dar în altă postare, dl Sturza menționează: „Dacă cărțile «serioase» sunt un exercițiu pentru minte, ficțiunea este un exercițiu pentru suflet”.

Cam în același sens, Bill Gates menționa la un moment dat că, în ultimul timp, nu mai citește literatură SF. O fi din lipsa timpului, pentru că la un moment dat al vârstei vrei să reușești cât mai mult și ajungi a revizui până și timpul acordat diferitor tipuri de lecturi.

Cât despre importanța literaturii de ficțiune, Neil Gaiman, în articolul deja celebru „Why our future depends on libraries, reading and daydreaming”, scria că aceasta influențează enorm de mult imaginația și creativitatea. Studiile demonstrează că lectura declanșează motorul imaginației mult mai mult decât orice alt fel de activitate, vizionarea filmelor numărându-se printre acestea. Filmele îți prezintă imagini, pe când lectura te stimulează să-ți imaginezi.

Există dovezi puternice că citirea de plăcere poate crește empatia, îmbunătățește relațiile cu ceilalți, reduce simptomele depresiei și îmbunătățește bunăstarea de-a lungul vieții. Găsim aceste dovezi și într-o nouă cercetare efectuată la solicitarea Agenției Lecturii din Marea Britanie.

Raportul realizat de BOP Consulting și finanțat de Fundația Peter Sowerby arată cum și de ce cititul pentru plăcere poate aduce o serie de alte beneficii pentru indivizi și societate. Există deja dovezi puternice care arată că citirea pentru plăcere joacă un rol esențial în îmbunătățirea rezultatelor

educaționale. Cu toate acestea, în Marea Britanie, majoritatea copiilor nu citesc zilnic și aproape o treime dintre adulți nu citesc de plăcere.

Lectura literaturii de calitate și ficțiune îți deschide mintea și inima către idei noi, te ajută să gândești în moduri noi și diferite și îți oferă cunoștințe despre procesele de gândire ale personajelor (fictive), pe care altfel nu le-ai putea obține. Toate aceste lucruri largesc și aprofundează viziunea asupra lumii și caracterul unui lider. Citirea extinde cantitatea de informații disponibile unui lider și poate duce la îmbunătățirea abilităților de rezolvare a problemelor.

Thomas Corley, autorul studiului „Rich Habits: The Daily Success Habits Of Wealthy Individuals”/„Obiceiurile bogaților: obiceiurile zilnice de succes ale persoanelor bogate”, susține: „Bogații sunt cititori lacomi ai temelor despre cum să te perfecționezi. Ei citesc cărți de autoperfecționare, biografii, cărți despre oameni de succes și subiecte de acest gen”.

Mai mult, Corley a descoperit că lectura educațională coincide cu un alt factor de succes: să ai un mentor. 24% din persoanele bogate au spus că au mentori și 93% din cei cu mentori au spus că sunt de acord cu fraza: „Bogația mea i se datorează mentorului meu”.

Evident că nu toți oamenii pot avea mentori și aici apar în scenă cărțile ca mentori.

John C. Maxwell, autor de cărți și expert în leadership din SUA, în filmulețul „Mentorii tăi, autorii cărților!” expune o pledoarie foarte convingătoare la acest capitol: „Cum poți găsi pe cineva care să-ți fie mentor? Atunci când ești la început de cale și nimeni nu te cunoaște, până vei stabili legătura cu oamenii care te-ar putea ajuta și vei obține succes, mentorii tăi, probabil, vor fi autorii cărților. Citim cărți scrise de oameni pe care nu i-am cunoscut niciodată personal, dar i-am cunoscut prin cărțile lor, prin paginile și cuvintele pe care ni le-au dat. Iată ce frumos: pe măsură ce vei începe să le permiți mentorilor să te ajute prin cărți și atunci când vor începe să te ajute, vei avea mai mult succes și, poate, vei avea oportunitatea într-o bună zi să-i întâlnești. Sper că vei ajunge să-i cunoști pe unii dintre mentorii importanți din viața ta, dar nu lăsa aceasta să te împiedice din perfecționare. Profită de cărți bune, profită de orice oportunitate ai pentru a te conecta la oamenii care îți pot adă-

uga valoarea. Începe de acolo de unde ești, nu de unde vrei să ajungi. Într-o zi, vei ajunge acolo unde vrei să ajungi”.

Este clar că oamenii prosperi ai lumii au în comun faptul că toți citesc. Studiul menționat anterior privind obiceiurile persoanelor bogate, care a inspirat mai multe articole de promovare a lecturii, oferă date statistice deosebit de convingătoare. Iată ce spune statistica seacă, care poate fi interpretată pentru a demonstra lucruri foarte importante:

- 11% din cei bogați citesc pentru a se distra, comparativ cu 79% din rândurile celor săraci;
- 85% din bogați citesc două sau mai multe cărți despre educație, carieră sau autoperfecționare pe lună, comparativ cu 15% din cei săraci;
- 94% din bogați citesc publicații de știri, inclusiv ziare și bloguri, comparativ cu 11% din cei săraci.

În lucrarea *Citește! Te rog, citește!*, Felicitas von Lovenberg relatează despre o cercetare privind legătura dintre comportamentul de cititori a peste cinci mii de tineri europeni și veniturile lor la maturitate. S-a ajuns la concluzia că toți acei subiecți, care au citit cărți de bunăvoie în adolescență, s-au bucurat mai târziu de un venit în mediu cu 21% mai ridicat decât cei care nu au fost atrași de lectură.

În ultimii ani se dezbate mult despre criza lecturii, iar motivele invocate includ:

- concurența cu media și tehnologia;
- deplasarea interesului către alte tipuri de activități de loisir;
- slaba implicare a factorilor de decizie;
- dezinteresul familiei și al societății.

Raportul *Viziunea Globală a Bibliotecii*, elaborat de IFLA în urma unor discuții globale, menționează printre principalele provocări cu care se confruntă biblioteca, de rând cu finanțarea: tehnologia, vizibilitatea, relevanța și modificarea obiceiurilor de lectură.

Cea mai mare „amenințare” pentru lectura de calitate pare să vină din spre tehnologiile de informare și comunicare. Atunci când ne angajăm într-o discuție despre beneficiile lecturii, va trebui s-o facem convingător, pentru a

se vedea mai bine în raport cu tehnologiile, care rup tot mai mult teren de pe segmentul lectură. Tot mai mulți învățați bat alarma despre influența nefastă a TIC asupra dezvoltării. Este cunoscut faptul că giganții TI cunosc acest dez-avantaj și reglementează bine timpul copiilor lor pe segmentul lectură versus utilizare tehnologii.

Telefonul mobil poate să scadă IQ-ul prin simpla prezență. Niciun studiu nu arată că folosirea computerelor în școli e ceva bun. Dimpotrivă! Cu cât adolescenții folosesc mai mult smartphone-ul, cu atât au mai puțină empatie pentru părinți și prieteni. Smartphone-ul este unul dintre cei mai periculoși ucigași din istorie. „Nu sunt conservator, dar sunt îngrijorat”, spune prof. dr. Manfred Spitzer, psihiatru, psiholog, cercetător în neuroștiințe, directorul medical al Spitalului Universitar de Psihiatrie de la Ulm, Germania.

Savantul rus Andrei Kurpatov susține: „Smartphone-urile ne fac mai proști, iar trecerea totală «la digital» duce la autism digital, care este deosebit de periculos pentru copii. Utilizarea frecventă a rețelelor sociale face ca oamenii să fie mai proști și afectează negativ capacitatea de a construi relații. Asistăm la o escaladare a conținutului primitiv și suferim o transformare fundamentală – trecând de la galaxia Gutenberg la galaxia Zuckerberg. Din civilizația textelor, gândirea sistemică, ne deplasăm în civilizația imaginilor vizuale, unde nu există nici gândire analitică, nici gândire sistemică”.

În acest context, trebuie să medităm și să discutăm mai mult despre previziunile lăsate de Umberto Eco în articolul „De la internet la Gutenberg”, în care demonstrează de ce nimeni niciodată nu va citi *Război și pace* în format digital.

În calitate de actor esențial pe dimensiunea promovării lecturii, biblioteca are contribuții, dar și responsabilități enorme. Promovarea lecturii și a informației este axa centrală a bibliotecii, consolidată și de promovarea serviciilor bazate pe necesitățile comunității din aria de servire. Pretutindeni în lume, bibliotecile sunt o parte centrală a infrastructurii intelectuale, responsabile pentru promovarea alfabetizării, cărții și lecturii!

Academicianul rus Dmitri Lihaciov a dat nota maximă importanței bibliotecii: „Bibliotecile sunt cele mai importante în cultură. Pot să nu existe

universități, institute, instituții științifice, dar dacă există biblioteci, dacă nu ard, nu sunt inundate, au un local, sunt conduse nu de oameni întâmplători, ci de profesioniști, atunci cultura nu va muri într-o astfel de țară”.

Cât de mult înseamnă o bibliotecă a demonstrat și recentul incendiu de la Filarmonica Națională. Într-un reportaj din ziua de după incendiu, un angajat al Filarmonicii mărturisea că cea mai mare pierdere pentru instituție este biblioteca.

Misiunea bibliotecii este îmbunătățirea vieții cetățenilor. Biblioteca contribuie la realizarea acestui deziderat prin diverse mijloace și instrumente, lectura fiind în topul acestora. Prin alfabetizare, care presupune și lectură, persoanele pot atinge căi nebănuite.

Cea mai durabilă investiție în viitor este investiția în cultură. Renumitul savant Serghei Karița scria referindu-se la cultură: «Культуру следует насаждать. Даже силой. Иначе нас всех ждет крах»/„Cultura ar trebui să fie impusă. Chiar și prin forță. În caz contrar, ne așteaptă eșecul”.

Despre importanța culturii pentru un popor vorbește foarte elocvent un episod legat de premierul britanic Winston Churchill.

„ ... Prezentându-i-se în cadrul ședinței guvernului bugetul anual (Regatul Unit se află în plin război, al Doilea Mondial), având la cultură «0» (zero!) lire sterline, viitorul laureat al Premiului Nobel pentru Literatură s-a uitat urât la funcționarii de la Finanțe. «Suntem în război», s-au apărat aceștia. «Și atunci pentru ce luptăm?!», a întrebat Churchill.”

Conform Testului PISA 2019, Republica Moldova are 43% de analfați funcțional. La nivel paneuropean, statisticile invocă o medie de 20%, sau 73 milioane de europeni, sau unul din cinci adulți, ca fiind analfați funcțional (persoană care știe să citească, dar nu înțelege ce citește). Este un teren enorm de implicare pentru toți actorii de pe scena lecturii.

Activitatea de promovare a cărții și lecturii, care trebuie să fie una permanentă, va da roade dacă va fi fundamentată pe învățătura Talmudului: „Lumânarea pe care o aprinzi pentru tine luminează și pentru alții”.

Referințe bibliografice:

1. *AI carte, ai parte. Cum și în ce fel secretul succesului poate fi lectura asiduă* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://joblist.md/ro/news/cariera/ai-carte-ai-parte-cum-si-in-ce-fel-secretul-succesului-poate-fi-lectura-asidua>
2. *CE au oamenii bogați pe noptieră?* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: https://www.publika.md/ce-au-oamenii-bogati-pe-noptiera_1978091.html
3. *CRIZA lecturii în școală, o problemă a educației care nu trebuie ignorată* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <http://test.tribunainvatamantului.ro/2019/03/06/criza-lecturii-in-scoala-o-problema-a-educației-care-nu-trebuie-ignorata/>
4. *CUM poate fi promovată lectura în școli – idei de proiecte* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.suntparinte.ro/cum-poate-fi-promovata-lectura-in-scoli-idei-de-proiecte/>
5. *DE la Gutenberg la Zuckerberg* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://noi.md/md/societate/de-la-gutenberg-la-zuckerberg-cum-smartphone-urile-ne-fac-mai-prosti-video>
6. *EFACTELE culturii asupra creierului copiilor* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.suntparinte.ro/stiri/efectele-cititului-asupra-creierului-copiilor/>
7. *LA Nuit de la lecture annonce 650 000 participants pour sa 4e édition* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.actualitte.com/article/monde-edition/la-nuit-de-la-lecture-annonce-650-000-participants-pour-sa-4e-edition/98810?fbclid>
8. *LECTURA și fericirea* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://clubbib2.wordpress.com/2018/08/28/motivul-fericirii-in-contextul-lecturii/>
9. *LIBRARY Stat of the Week #4: Around the world, having more public libraries tends to be associated with higher literacy rates* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://blogs.ifla.org/lpa/2020/02/06/library-stat-of-the-week-4-around-the-world-having-more-public-libra>

- ries-tends-to-be-associated-with-higher-literacy-rates/
10. LOVENBERG, Felicitas von. *Citește! Te rog, citește!* București: Baroque Books & Arts, 2018. 138 p. ISBN 978-606-8977-19-5.
 11. NEIL Gaiman: *Why our future depends on libraries, reading and daydreaming* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.theguardian.com/books/2013/oct/15/neil-gaiman-future-libraries-reading-daydreaming>
 12. STĂNESCU, Traian. *Psihologul Manfred Spitzer: „Smartphone-ul e cel mai rău famat lucru, e cea mai mare scenă a crimei din lume. Cu cât ești mai mic ca vârstă, cu atât vei suferi mai mult”* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://infostiri.net/77001-2/?fbclid=IwAR3jY2-yQI-veT37VqLFFKduHWCemQ6PqJL0xkFrDqK016cY5TCMwsHKpOemA>
 13. STURZA, Ion. *Ce citim?* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.facebook.com/i.sturza>
 14. *WHY must leaders be readers?* [online]. [citată 10 septembrie 2020]. Disponibil: <https://www.quora.com/Why-must-leaders-be-readers-1>